

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

С. А. ДРАЖНИЦЯ

Становлення страхової справи в Україні у складні часи формування основ незалежної Української держави є вкрай важливою складовою цього процесу. Страхування як засіб соціального захисту громадян і держави в цілому [1, с. 50] є гарантом впевненого руху шляхом суспільних перетворень нашої держави та добробуту її громадян. Без сумніву, велика частка успіху залежить від людини та рівня її фахової підготовки. Ось чому дедалі більшого значення набуває питання створення ефективної системи підготовки кадрів для страхового ринку України. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, підвищення якості освіти громадян є одним із пріоритетних завдань Української держави і однією з ключових умов її національної безпеки. Підготовка кваліфікованих кадрів у галузі страхування відіграє у цій доленосній справі одну з провідних ролей.

Варто враховувати, що підготовка фахівців зі страхування стримується не стільки нестачею вузівського потенціалу, а й низькою престижністю страхування, бажанням майбутніх випускників отримати більш широку фахову освіту, яка давала б змогу легше вирішувати питання працевлаштування. Необхідно також розширити практику навчання працівників компаній, які не мають вищої освіти, на заочній і вечірній формах навчання. У роботі «Шляхи вдосконалення змісту та організації підготовки фахівців з страхування» [2] розглядається планово-нормативна схема і підхід до підготовки фахівців для страхового ринку України в Київському національному економічному університеті. У ній зазначається, що проведено значну роботу щодо формування змісту навчальних планів науково-методичною комісією з економічної освіти Міністерства освіти та науки України, яка ініціювала включити до навчальних планів підготовки бакалаврів з економіки нормативну дисципліну «Страхування». Враховуючи нормативний статус вказаної дисципліни, вона викладається в усіх навчальних закладах України, які здійснюють підготовку бакалаврів з економіки. При цьому виявляються проблеми – якість викладання дисципліни і, як наслідок, якість підготовки кадрів.

Інтегрований навчальний комплекс «Страхова справа» [3], який включає двотомний підручник, автоматизовану систему навчання на CD та Інтернет-портал – нове унікальне явище на освітянському ринку держави. Цей комплекс систематично розкриває чотири дисципліни: «Страхування», «Страхові послуги», «Соціальне страхування», «Наукові аспекти для страхування». Автоматизована система навчання (АСН) цього комплексу містить сучасні методи автоматизованого навчання: озвучені фільми-лекції, тести, практичні завдання, контрольні робота, тренінги, іспити, терміни і поняття, законодавчу базу практичні документа і відомості про всі фінансові послуги. АСН вміщена на CD, який поставляється разом з підручником. Інтернет-портал dbu.com.ua [4] накопичує інформацію про навчальні заклади, підручники, новини, дистанційні системи навчання та дозволяє обмінюватися досвідом, підтримує і реалізує режим оновлення програмних компонентів та інформаційних блоків в автоматизованих системах навчання для навчальних дисциплін. Загострена проблема впровадження інтегрованого навчального комплексу у вищих навчальних закладах і страхових компаніях.

У *Концепції* розвитку страхового ринку України до 2010 р. [5] встановлюються стратегічні підходи, які мають бути покладені в основу державної політики у сфері страхування, створення законодавчих та економічних умов для стимулювання розвитку страхового ринку, визначаються основні завдання і напрями його розвитку. Крім того, в цьому документі сформульовані проблеми та недоліки у функціонуванні страхового ринку України. Це, в першу чергу: недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення страхового ринку; низький рівень страхової культури населення. Підготовка фахівців зі страхування є системним процесом і системною проблемою тому, що системою є саме суспільство, органічним проявом життя та діяльності якого є діяльність страхової системи та відповідно до неї навчальної діяльності. На даний час змістовних досліджень за темою «Система підготовки кадрів для страхового ринку України» недостатньо, і вони не дають повного та цілісного уявлення про стан цієї проблеми. Адже система ця перебуває у стані створення, вона не набула ще тих рис здорової константності, які характеризують будь-яке дозріле ринкове суспільство, яким Україна лише готується стати. Сама Страхова система нашої держави, потреби якої має

задовольняти вказана підготовча система, сьогодні є досить недосконалою, і, як підкреслює автор статті В. Шевченко [6], для надання їй належної досконалості потрібно принципово вирішити низку питань: стимулювати капіталізацію страхового ринку шляхом подальшого підвищення мінімального розміру статутних капіталів страхових компаній та підвищення вимог до їх платоспроможності; встановити єдині вимоги та стандарти ведення бізнесу, створити ефективний механізм державного регулювання шляхом розробки уніфікованого кодексу законів про страхування з урахуванням міжнародного досвіду та ін. Тому для вирішення такого складного відповідального завдання, яким є створення системи підготовки кадрів для страхового ринку України, вже нині потрібна активна та наполеглива систематизація відповідного поточного досвіду діяльності, який накопичується в нашій країні.

Тому метою статті є визначення поточного стану справ, проблем і напрямків розвитку системи підготовки кадрів для страхового ринку України та пошук і розробка необхідних шляхів для вирішення виявлених проблем.

Метою Державної програми розвитку страхового ринку України на період до 2005 р. і на перспективу до 2010 р. було створення ефективної системи страхового захисту майнових інтересів страхувальників. Саме це завдання стало тим орієнтиром, якому підпорядкований сучасний розвиток системи підготовки кадрів як наслідок обумовленого цією метою головного завдання страхового ринку України – його максимального наближення до цивілізованого ринку шляхом посилення капіталізації та прозорості [6]. Швидкість та ефективність вирішення цих завдань нашою країною прямо залежить від упровадження досвіду страхування, накопиченого провідними державами світової спільноти; безумовним є і те, що з усіх цих держав, унаслідок етнічної, історичної та генетичної єдності України з народами Західної Європи, саме їх практичні пізнання в цій сфері відіграють сьогодні для нас провідну, а мабуть, і вирішальну роль у справі просування шляхом страхового прогресу. Питання розвитку страхової справи в Україні значною мірою перебуває ще під впливом несприятливих факторів, які вона отримала як спадщину від радянських часів. Формування законодавчої бази страхування та становлення національного страхового ринку незалежної України відбувалося, як відомо, в складних макроекономічних умовах на фоні знецінення заощаджень населення за договором страхування в установах колишнього Держстраху, зменшення довіри населення до фінансових установ унаслідок їх банкрутства.

Етапним кроком у справі подолання цієї складної спадщини минулого стало розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2005 р. «Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року» [5]. Ця Концепція, як зазначено в її тексті, «встановлює стратегічні підходи, які мають бути покладені в основу державної політики у сфері страхування, створення законодавчих та економічних умов для стимулювання розвитку страхового ринку, визначає основну мету, завдання і напрями його розвитку на період до 2010р. відповідно до головних стратегічних цілей розвитку країни, визначених у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям». Виходячи з цього саме, Концепцію, про яку йдеться, слід розглядати як головне стратегічне підґрунтя розвитку страхової справи в Україні. Слід підкреслити, що у справі розвитку страхового ринку України, який спирається нині на світовий досвід страхування, однією з головних перешкод у набутті такого досвіду є протиріччя між характером страхового навчання в Україні і тим, який воно в інших країнах. Ми, перш за все, маємо на увазі те, що підготовка фахівців зі страхування в країнах Європейського Союзу є справою страхових компаній, тобто *справою приватного бізнесу*. Підготовка ж, яка здійснюється в нас, є переважно *державною, тобто загальною, справою*. В жорстких умовах нових ринкових реалій добре відомо, що ні загальнодержавного бізнесу, ні бізнесу приватного в чистому вигляді не існує ні в одній із країн світової спільноти, а є завжди рівновага між ними.

Типологічні риси, конкретні функціональні та структурні особливості системи підготовки кадрів для страхового ринку України обумовлені колом загальних питань, які має вирішувати страхування в Україні. Як невід’ємна складова державного життя останнє у своїй еволюції обумовлене факторами загальнодержавного стану та розвитку, серед яких, перш за все, треба відмітити: суспільно-політичні фактори: фактори впливу процесів становлення нової української державності – в духовному та фізично-системному сенсі цього поняття; інтеграційні: фактори згуртування української громади – як шляхом консолідації її всередині себе, так і з людьми, передусім – з генетично найближчою до України спільнотою СНД, а також спільнотою європейських країн унаслідок руху нашої держави до вступу в Євросоюз; фінансово-економічні: фактори загального розвитку економіки України і відповідно до цього – розвитку грошового забезпечення цього процесу; соціально-психологічні: фактори зміни

ментальності українців під дією процесів ринкової трансформації суспільства, які несуть громадянам нові соціальні реалії і віддаляють їх від реалій радянського минулого, стереотипи яких ще живі в колективній свідомості.

Саме цими факторами фундаментально обумовлений як поточний портрет системи підготовки кадрів для страхового ринку України, так і загальні орієнтири її розвитку, про які йдеться нижче.

Страховий ринок України сьогодні енергійно розвивається, і прогнози зарубіжних фахівців із цього приводу вселяють оптимізм. Так, наприклад, експерти міжнародного рейтингового агентства Fitch Ratings вважають, що український ринок страхування в найближчі два роки посяде друге місце в СНД з привабливості для інвесторів, поступаючись лише страховому ринку Росії [2]. Як зазначають фахівці, серед чинників, що зумовлюють відносно великі темпи розвитку страхування в нашій країні, важливе місце посідає високий рівень освіти населення і, зокрема, керівного складу підприємницьких структур. На цьому тлі реалізація такого «невидимого» товару, як страхові послуги, відбувається відносно легше, ніж в умовах низької грамотності потенційних суб'єктів страхування.

У розвитку страхової культури велика роль належить освітянським закладам, зокрема університетам, академіям, інститутам, коледжам і факультетам економічного спрямування. Слід зазначити, що Україна – одна з небагатьох країн світу та єдина в СНД, де дисципліна «Страхування» є складовою обов'язкових предметів для всіх студентів, які претендують на диплом бакалавра з економіки, тощо. Досвід цей себе виправдав і довів доцільність нормативного статусу дисципліни «Страхування» як складової базової економічної освіти. Безперечний той факт, що процес викладання цього предмета, враховуючи міжнародні вимоги, потребує значного покращання. Відчувається велика нестача висококваліфікованих педагогів, недостатнім є забезпечення студентів навчальною й методичною літературою. Так, згідно із статистикою, для засвоєння дисципліни підручником може скористатися лише кожний восьмий студент; у бібліотеках багатьох вузів немає жодного допущеного Міністерством освіти і науки України підручника зі страхування. Але ситуація поступово поліпшується завдяки дослідницькій та практичній діяльності колективів вітчизняних центрів економічної освіти.

Проте з огляду на загальну потребу в кадрах, обсяги підготовки фахівців із страхування навіть не покривають природного вибуття кадрових працівників страхових організацій. За розрахунками дослідження [7], для задоволення потреби страхового ринку фахівцями вищої кваліфікації їх щорічний випуск ВНЗами необхідно довести до 400-500 осіб. При цьому варто подумати про раціональну дислокацію вузів, які будуть здійснювати таку підготовку. Досвід показує, наприклад, що жоден студент, який закінчив магістерську програму «Страховий менеджмент», не виїхав на роботу за межі Києва, і це не дивно: адже тут зосереджена майже половина страхових компаній України. Ось чому доцільною є організація підготовки фахівців у регіонах, для якої варто залучити як державні, так і приватні ВНЗи.

Прогрес національної системи вищої освіти – це значною мірою і прогрес системи підготовки вітчизняних фахівців із страхування. Ось чому ведення страхового навчання із таких життєво необхідних спеціальностей, як «Фінанси страхових компаній», «Страховий менеджмент», «Страховий маркетинг», «Страхова логістика», є одним і першочергових завдань усієї системи підготовки кадрів для страхового ринку України, і воно вже успішно здійснюється низкою провідних вищих навчальних закладів України.

Станом на сьогодні в Україні здійснено значну роботу щодо визначення змісту освіти та підготовки фахівців зі страхування різного освітньо-кваліфікаційного рівня (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр). Навчальний план підготовки бакалаврів зі спеціальностей «Фінанси та кредит» і «Банківська справа» включає також нормативну дисципліну «Страхові послуги», що сприяє підвищенню рівня практичної підготовки фахівців указаних спеціальностей у галузі страхування. Важливе значення для забезпечення потреб страхового ринку фахівцями вищої кваліфікації має підготовка магістрів зі страхової справи. Досвід їхньої підготовки, накопичений в Україні, заслуговує на вивчення та узагальнення. Підготовка магістрів зі страхування здійснюється за двома напрямками.

Перший напрям передбачає підготовку магістрів з контингенту випускників вищих навчальних закладів, які мають рівень бакалавра зі спеціальності «Фінанси та кредит». У цьому випадку підготовка триває один рік.

Другий напрям передбачає підготовку магістрів зі страхової справи, які мають вищу неекономічну освіту. У цьому випадку підготовка триває два роки. За цим напрямом, як правило, навчаються працівники страхових компаній, які вже мають достатню практичну підготовку. Зміст та якість підготовки магістрів зі страхування вимагають особливої уваги до розробки навчальних планів.

Протягом останніх років здійснена значна робота з їх удосконалення. Так, наприклад, діючий в КНЕУ навчальний план підготовки магістрів зі страхування передбачає вивчення дисциплін двох рівнів.

Перший рівень – це цикл нормативних дисциплін загальноуправлінського рівня: «Фінансовий менеджмент», «Стратегічний менеджмент», «Міжнародний менеджмент», «Управління персоналом», «Управління фінансовою санацією підприємств».

Другий рівень містить цикл дисциплін фахового спрямування: «Страховий маркетинг», «Актуарні розрахунки», «Облік і аудит у страхових організаціях», «Перестраховальні операції».

Вищеназвані дисципліни визначено і рекомендовано науково-методичною комісією з економічної освіти Міністерства освіти і науки України для підготовки магістрів зі страхування, а отже, вони вликою мірою визначають зміст освіти. Одночасно навчальним закладам надано право (з наданням відповідної кількості годин у навчальних планах) для викладання дисциплін за вибором навчального закладу, роботодавців, студентів. Формуванню навчальних планів за рахунок вибіркового дисциплін фахового спрямування повинна приділятися велика увага. Важливе значення для підготовки фахівців зі страхування має їхня поглиблена практична підготовка. Вирішення цього завдання залежить від організації навчального процесу і досягається за рахунок аудиторних занять, магістерських, дипломних робіт і практики студентів. Кожен із названих етапів навчального процесу має свої особливості та можливості практичної підготовки фахівців зі страхування і вимагає цілеспрямованої роботи.

У період навчання студентів надзвичайно важлива роль для професійної підготовки є виконання майбутнім фахівцем дипломної роботи і відповідна практика. Підготовка дипломних робіт вимагає розробки відповідної тематики, в тому числі за замовленням страхових компаній; виконання дипломної роботи на практичних матеріалах страхових компаній, напрацювання конкретних рекомендацій щодо покращення їх діяльності; захисту дипломних робіт із попередньою підготовкою авторефератів, у тому числі захисту безпосередньо в страхових компаніях.

При проведенні практики студентів значна увага має зосередитись на вирішенні таких питань: практика повинна здійснюватися тільки на робочих місцях в усіх основних структурних підрозділах страхових компаній не менше від шести місяців; програма практики повинна охоплювати вивчення основних питань змісту та організації роботи страхової компанії, передбачати розробку студентом стратегії діяльності компанії на ринку страхових послуг; керівництво практикою має здійснюватися більш кваліфікованими фахівцями (працівниками страхової компанії) на контрактних умовах із використанням для їхньої оплати як коштів навчального закладу, так і страхової компанії; захист звітів про практику та надання пропозицій студентами має відбуватися безпосередньо в страхових компаніях перед комісією за участю керівників практики та провідних фахівців страхової компанії.

Євроінтеграційний рух, який дедалі посилюється в Україні, передбачає поширення прогресивного досвіду страхового навчання, засади якого дає Україні Болонський процес. У цьому сенсі вкрай важливою є діяльність вітчизняних вищих навчальних закладів, які є активними провідниками його ідей. Пріоритетним напрямом у даному контексті є налагодження тісної співпраці із провідними навчальними закладами країн ближнього зарубіжжя.

Питання підготовки фахівців страхової галузі в епоху розвинутого інформаційного суспільства, яка триває нині, необхідним чином повинно набути якісно нових рис, відповідних сутності цієї епохи. Саме виходячи з такого ставлення до питання інформаційно-технічного забезпечення підготовки фахівців із страхування, колектив науковців і практиків науково-видавничого підприємства АВТ (м. Київ) розпочав у свій час роботу зі створення принципово нових навчальних систем на базі всесвітньої мережі Інтернет, сім'я яких одержала загальну назву «інтегровані навчально-атестаційні комплекси» (ІНАК). Ця робота дала вже вагомий результат. Інтегровані комплекси, розроблені фахівцями АВТ, сьогодні успішно використовуються в системі Державного казначейства України, державної контрольної-ревізійної служби України, Пенсійного фонду України, Міністерства освіти і науки України, у банках, страхових компаніях та інших комерційних структурах [4, 9].

У чому полягає принципова відмінність ІНАК від систем комп'ютеризованого навчання, які існують сьогодні? Перш за все, в тому, що основою знань з тієї чи іншої дисципліни, представлених ним, є універсальна матриця, створена з використанням базових законів людського сприйняття, яка є переважно не комп'ютерним пристроєм, а унікальним за суттю ноу-хау, яке синтезує різнобічні дослідження «АВТ» у галузі комплексу наук про Людину та Пізнання. Будь-яке людське знання, асимільоване ІНАК, семантично структурується в його матричному просторі за ознаками різних сенсорних модальностей людини таким чином, що в період навчального діалогу «людина – машина»

набуття знань нею здійснюється найпростішим шляхом. Людина в цьому випадку не навчається «із-під палки» – вона хоче знати; і саме можливість такого пізнання надає їй ІНАК. Саме на платформі цієї універсальної навчальної системи і було створено перший в Україні інтегрований навчально-атестаційний комплекс «Страхова справа», призначений для студентів, страховиків, страхувальників. У двотомному підручнику в повному обсязі розглянуто ринок страхових послуг, описано зміст, принципи та роль страхування в нашій державі [3]. Книга, про яку йдеться, є активною книгою: вона має властивість живої взаємодії зі свідомістю учня, розширення та уточнення представленого масиву знань із навчальної дисципліни «Страхування» через Інтернет.

На завершення підкреслимо, що всі вимоги, які пред'являє Болонський процес до сучасних систем навчання, присутні у цьому комплексі завдяки його створенню відповідно до міжнародних стандартів якості. Справедливо зазначити: якщо Болонський процес, як цілеспрямований рух спільноти народів, є натхненником розвитку вітчизняної системи підготовки кадрів для страхового ринку України, то ІНАК – це могутній засіб цього розвитку, який використовує кращі досягнення інформаційного суспільства у повноті, недосягнений нині для інших автоматизованих навчальних засобів.

Проблема якісної підготовки кадрів є актуальною в Україні, де зараз спостерігається розвиток ринку страхових послуг. Вирішувати її необхідно дуже швидко, тому автоматизація процесу навчання є на сьогодні найшвидшим, найефективнішим і головне – найдешевшим шляхом. Держава має брати найактивнішу участь у створенні такого процесу і, найголовніше, вона повинна вести контроль за цим процесом шляхом уведення, наприклад, ліцензування. Що стосується підготовки кадрів для страхового ринку України, то, насамперед, необхідно створити навчально-атестаційні системи такі, як: підготовка керівників страхової компанії; підготовка головних бухгалтерів страхової компанії; підготовка агентів зі страхування життя; підготовка агентів із страхування ризиків.

Проблема демонструє пряму залежність рівня розвитку страхової галузі від рівня досконалості її законодавчого забезпечення, розвитку відповідних механізмів державного регулювання. Значною мірою це стосується навчальної діяльності на ниві страхування: адже саме досконала система підготовки кадрів є запорукою ефективного самовідтворення і розвитку страхової галузі. Ми переконані, що завданням поточного моменту для України є спрямування державної політики у сфері страхування саме на розвиток навчання, і перш за все – на формування його системних засад та прямо обумовленій ним підготовці когорти досвідчених фахівців світового рівня, здатних передавати свої знання та досвід молодому поколінню. Перехід до інформаційних технологій є важливим інструментом поліпшення якості освіти на страховому ринку, оскільки дають змогу необмежено розширити доступ до інформації, урізноманітнюють технології. В цих умовах для підготовки кадрів є необхідним дослідження методів дистанційної освіти, інформаційних та новітніх навчальних технологій, які спрямовані на особистість.

Список використаної літератури:

1. Філонюк О. Державне регулювання страхової справи в контексті концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року / О. Філонюк // Вісн. Київ. Нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2006. – Вип. 81-82. – С. 49-52.
2. Шляхи вдосконалення змісту та організації підготовки фахівців з страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refine.org.ua/pageid-4151-1.html>.
3. Страхова справа / [В. Т. Александров, О. М. Бандурка, О. І. Ворона та ін.] – К. : НВП «АВТ» ; Х. : Вид-ий центр НТУ «ХПІ», 2003. – 638 с.
4. Інтернет-портал підтримки інтегрованих навчально-атестаційних комплексів неперервної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dbu.com.ua>.
5. Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2005 р. № 369-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ufs.kiev.ua/stories/showlaw.php?id=386>
6. Шевченко В. Нужно качественно готовить законы на стадии проектов / В. Шевченко // Финансовые услуги. – 2006. – № 1. – С. 36-37.
7. Досвід і напрямки розвитку страхової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refine.org.ua/pageid-4102-1.html>.
8. Міжнародне співробітництво ВНЗ України на прикладі досвіду входження Тернопільської академії в загальноєвропейську систему вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news2.ukrinform.com/php/grafik.php?reliz=470>.
9. Александров В. О. Шлях використання сучасних освітніх ІТ-технологій в установленні страхової справи в Україні / Александров В., Недбаєва С., Філонюк О. // Вісник Київського Нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2006. – Вип. 81-82. – С. 63-64.